

ЛЕНИН БИЛЕ ГОРЬКИЙ

«Ленин болган Горький» деп тема көй-төйлүү чүдүлгө, шилчелдерге, документалдык чымылдыраа төттүмөс ханы тема болду. Бис чүгө пролетарий улут чогаалчылыктуу була библиотеканын Ленинге турактаган чүдүлгөн чугаалаар бис, ол дугайын баш улуу сөгөп калбас арга чок. Горький Төрөөн чуртууга Италиядан элп келген доран-на болдурун Москва библиоте-казына Ленинни ажалдарын чыпч өлсөн. Оз болза 1931—1934 чылдар үзүн турган. Горькийнин чыпч алган номнарын арсында Ленинни 30 томну чыла-лазынын ийги үндүргөзи, Ленинни чымылдыр, «6 томну шилдик чогаалдар», «2 томну шилдик чогаалдар», «Философия кылаарыштары», а база ол мыкш Ленинни тус-тус чогааларын шар-лаан чүгө ажы ном бар. «Ленин» деп бичкеликте калкка биче чөмөлдөгү кылды үндүргөн «Ленинчи библиотекажангына» 14 үндүргөзү калаалааттыган. Ол дөргө чуга кол-кол номнар-дыр.

Ленин дугайында сактышыкынарны Алек-сей Максимович элөп каш яны тевири-болж бижэн, Ленинни чүдүлгөн болж номнарын номчуп турган, бижип алган чүдүлгөн хөй катып эде кылып, немеп турган. Уа өчөк 1920 чылдан 1930 чылга чедир бижиттинген.

Чогаалчы болуун эл улут романы — «Клим Самгинин амдыралы» деп эпопея-лык Ленинни омур-хевири дагын-дагын көрүп, Ленинчи, идеаларын таймырлап, Ленинчи бодаларын кирип турган. 1925—26 чылдарда бижиттинген баштайгы томуна Дмитрий Самгинин чуртуп турган өрөөзинин ишти бижип көргүсөн. Стод кырынга «Штрафтар дугайында» деп чакты номчуган чыкпал, Ленинни 1895 чылда үндүргөн калбак аллар-сугарган «Ажыл-чынардан алып штрафтар дугайында хоойлуун таймырлы» деп номун чогаал-чы мычаар кыскаларды алаан. 1927—1928 чылдарда парлалтыган ийги токта студенттер чыскалар тарады сымарып тур-гар чөргө Ленинни «183 студентини шери-ге берген» деп чүдүндөн мындыг үндүдүп кырген: «Өрөөни турар анык-тарга улут чакы чери шери чорууду тур-да, сактып тын көрүп олуруп каар ажыл-чын кижэ социалист деп алынга төлөп-төгзөс».

Ленинни омур-хевири дөрткү томга оза тода көргүсөн.

Ленинни ажалдарын чогаалчы өске-даа номнарына, чүдүлгөргө ажылап чораян. 1935 чылдын сентябрь 21-де «Комсомоль-ская правда» солунга Уш-Тей пос-таары бүдүрө чериң ажылчыны Е. И. Семенов-нун Горькийге чагазын парлаан. Аза «Аза» деп романы номчанынын дугайын толорай бижөн, Алексей Максимовичнин харызын «Правдага» парлаан. Чогаалчы ол харызынга комсомолдун үшкү селе-зияны Ленинни чугаазынан үндүдүп кырген.

Ленинни чамдык номнарына Горький болуун демделгелерин кытылаан. Ол демделгелерин кызыл болж кол каран-даштар-биле кылаан. «Материализм болж эмпириокритицизм», «Большевиктер күрө-үргө-чагырганын тууду ап мылаар бе», «Күрүнө болж революция» деп ажалдар-да демделгелер оза солун. Ылаңгыя «Ма-териализм болж эмпириокритицизм» деп ажылчы каш ланкыр номчуп турган, сөө-лүдүйр чогаалчы болуун алагалалыг философиялык түрүгүн эде көргөн. Горь-кийни библиотеканын «Күрүнө болж революция» деп номун 1931 чылдыг үндүргөзи бар, мычала-даа Алексей Макси-мовичнин публицисти чүдүлгөн сайган көргө, ук ажылды ол өң мыкш мур-нада билдир турган ийле. 1928 чылдын майда үнгөн «Курский кызыл шерия-лыге чагазында» Горький үстүнде номчуп бичи эгезинде болды иреткен: «Ху-нун өңүзү туруп турар үеде ангылыг кү-рүнө база турар ужураг, мынды болган-да кижини кижэ мөлчүр чөрү, өжөн бол-жас өске-даа аны-бүрү үндүргөзүгөр чай-лаш чок турар алаар.

Ол бодалды өң-не тоданы-биле, өң-не күштү-биле В. И. Ленин илереткен дөргө билдинип болгай».

Алексей Максимович хөй-хөй чылдарын дүргүгүндө Ленинни улут чок теиналдыг чогаалдарын өрөнчөп келген деп бодол оң библиотеканы-биле таанырга-да ичкен.

Георгий МЕНДЕЛЕВИЧ
ССРЭ-нин Эртмен академиялык
дөргө литереатурини шапчалар А. М.
Горький аттыг институтунун эртем ажыл-
дакчысы.

Өөрүшкүгө өөрүшкү

Бистин улут чугу учулишенин амдыралына эртек чымын чаа болушкунар хөй болган. Музыка учулишенин улут чугу учулишени кылдыр эде ор-ганизацалар, чаа салбырлар—чургаа салбырны ажыт-кан. Чургаа таламы-биле ортурак эртемлик кадрлар-нын бистин республика каш-ла чыл эртерге алыр ар-галы болган ол.

Музыка таламы-биле тускай эртемлик чөдип алмыр мында-ла белен эес. Ханы, бижме бижиле кайр бо-лур дөргө доктаамал кичээлдеп, музыка культураны-ны чажаттарын тып ап, улам таанылап кирер алаар. Клуб таламы-биле тускай эртемлик амдыракчы болур кылдыр, бөдүрү оюн-тоглаадан эгелээш, мр, таңчы дөргө чүкү өрөмөс дээр.

Юбилейлик чыл бистин студент амдыралымыска солун болушкунарны эртек. «Чечек ансамблдин ирражарлыгы болж танчымалы Новосибирск зоо-райы болж аюлар аравымны бот-мытыр улут чугу чөрдөзүлгө эки киришчиге. Ол ансамблде бистин болж сургууларымс кирил турар.

Т. МӨЧЕК,
Улут чугу учулишенин сургуулу.

Байырлыг, Ужуглел!

Барыин-Хемчик районун Ажы-Бардык ортурак чымын дөргө коридору декардын сөөгү хунеринин бирөөзинде байырлыг шилчи кырген. Чарашты кеттинген бир үенин олоор, уруглары бөлүк-бөлүк бооп алган, азар ирлашкан, таңы теп ойнаа, хөчөк-ла хөдөөн турлар.

Парталарны ийи олурот кылдыр чыскай салган. Ужуглелди, ары саазында агты-ангы сөстөрүн, домктарын бижөш, парталарда салгылап каан. Чалаттымы келген ала-иелерге тускай өрөөлде ала-иелер булуун организастаттыган. Ында «Ала-иелерге сүмө», «Найыралыг өг-бүлө эки өрө-редигенин үндөзүн», «Бистин чоргаарларымы» деп те-малыг булуунарын кижэ бү-дүрү сонуурган, бот-боттарында айтырып магаданылар.

Бирги класстын башкылары чыгып келген ала-иелерин, башкыларын, бирги класчы-ларын класче чалапкан.

— Эргим уругтар, бижке өрөниринин эң сөөгү кичээлди бөтүн чорууду турар-дыр бис. Номчуп, бижип билдир апарган силер. Ужуглелин силерини мычаар өрөдип каан. Бөгүн бис эргим Ужуглелин-биле байырлашкан, Төрөөн чуга-га-биле таңынар бис — деп, бирги класстын башкысы Ви-че-кис Бодакеева Күжүгөт Ужуглел байырлаан ажыт-кан.

Бирги класстарда 42 кижэ өрөнчүп турар. Бо ийи клас бичи чакты чылда 100 хуу өрөдигелиг болган. Бо клас-тарда нивити-биле 14 уругтар эки болж кончот эки өрө-редигелиг. 1 «а» класстын башкысы Бүдүн Лойнурана Кемер-бол 18 чыл дүргүгүндө анык салгычтарынын ийининде келген, дүржүгалыг баш-кыларын бирээ. Оон эркен чымын доостурган 4-ку клас эрөдиге чымын 100 хуу доо-

зуу, бо хунерде 5-ки класста база эки өрөнчүп турар. 1 «б» класстын башкысы Ви-че-кис Бодакеева 6 чыл ийинде эге класстарда эки ажаллап турар комсомолду башкыларын бирээзи ол.

Клас эжин соктаан соонда маска кеткен. Ужуглели мур-нада кончот чараштыр чур-аап, астын алган ол кирип көзү, уруглар-биле мөңдөш-көш, шүлүктөдү.

Бичи чаштар бистери Бижип, номчуп өрөткен, Уле-хөргөн бүдүргөн, Умуглелин, байырлыг!

Байырлыг, менди-чагай, эргим Ужуглел! — деп уруглар бир үн-биле леткип кадылар. Шап мычан Төрөөн чуга эжини ажаллаш, бо кирип келген.

Чакты чыл ийинде ужуг-лелден өрөнчөп алган чүдүл-гөн уруглар Төрөөн чугага сонуургалып, шүлүктөрүн номчуп, ирлашын, тывыктыктыр ыктылаан. Шүлүк, тывыктыктык агтыла, саазында бижэп са-лып каан сөстөрүн, домктарын башкынын ууртулгазы-биле мыктыр номчуп, салбырага до-мактарын-даа бижигилсөн. Класстын эң эки өрөнчүкчө-лөрү Монгуш «Эртем чокта хун-дус-даа дүне-ле», Люба Саза — «Эртемнерин номчан тывар, эртинени чөрдөн казар» деп үдөгөр домктарын мыктыр, алынган номчаан, салбырага бижигилсөн.

Бирги класчылар башкы-ларын ууртулгазы-биле бел-еткек концертти ала-иелер-инге бараалатканар.

Ужуглел байырламы-биле холбаштыр бирги класчыларга буйр чөдиген дуаалды ала-не компетинин даргасы Хер-тек Дажы-Сөгөп номчогон. Эл өрөнчөн 14 өрөнчүкчө шко-ла директору Күжүгөт Успун мактал бижиткери тывыкан, эки өрөнчирин күзсөн.

О. АНААЖЫН.

ЧАА ЧЫЛДЫН ОЮН-БАШТАА

Удавас бистин Төрөөн чүдүлгөсүн ийи-бүрү бүдүрүшкүгө чаа чы-лдун башкыларынын ою-базын оттары тайына-нын. Чаа чылдын өөрчүтүп байырлаан эгелээр. Дөргөбичи ай-гыгы чурттарында бо байырлады канчаар ул-туп, канчаар ойнап-хө-гөл, баштастангы ту-рар чүүл? Ол дугайын бо бичин мөрдөлдө-дө дикчаткылаан.

Чончул сеткеленин байы. Чончул аса чога-алыны эң-не сүүзүлө-нүп ирлап, шүлүктөп, чугаалап байр турар чакы Украинда ша-шандар бээр иштерин келген: болж аныктар музыкалырга удедил алган, алдар киши ир-лашын, шүлүктөп, хоо-лдор номчуп, чаа чылда бай-шылдыгы чурттарын чөгөтө йөрээр.

«Чаа чылдын оюна-кынарнын үш ми-нуталары» Болгарияга чурттакчылар чаа чы-лдун ултук, байырап тур-да, ол минуталарын иштинде бүтү байы-нарга чымыты өкү-рүттерге болур.

А болгар уруглар чаа чыл дүнозунун бөдү-дүгө чаа чымын шы-мылшат бөлөктөк алырлар. Иварыкыл 1-де олар улут улус-биле кады Чаа чылды ултук байырап турган, ала-иелерин, дөргө-торөлде-рин ол шыкмылшат-было дүңкыг эес кагар. Бичин уругтун холунда дая сым — Чаа чыл-дын сүүдөс.

Чаа чылда тодуг-до-гаа болуун йөрөөри ий-ди тарачыларынын чакымы, мычтанган олар чаа чылдын бир чаазында эртен эрте ту-руп, чунуп алган, эргч чылды эргч сактып, чаа чылда чүпү кылы-рын бөдөп алырлар. Олар бот-бооуна са-гыш-сеткелдин бөдүрү-дүн күзөөрлер. Ийди-лер чаа чылдын бүтү хунери оң бирги ча-мы мыкш мындыг болу-рунга бүзүрөөрлөп, мычтанган ол хун оюн-то-глаа дөдиги холугу бо-лур.

Иванов Чаа чыл бү-дүдүгөдө бүтү-ле өрө-чөлдөдөрүн төлөп берип-

терин ордоджыраар. Бажыларнын эжини бажылар болж хад-нын болж бодууттары калсаар. Байыраал чө-мийн солунга морьоса биле редканын хундү-лүг чөргө салырыкыл чы-ла-чөм салган, бир дашка аны ижиртип хундүдөр.

Шотландиялар хундүгө бажыларын байыраар, а Чаа чыл дүнозунде оң бир шак үенин микуте турда, байыраалдыг шө-меттинген кудумчула-гы төтөрө үнүп келир, тик-ле оң ийи шак чөдө-чүргө, чончул шүлүк-чүзү Роберт Бересты сөөгүнө алдыган бижө-нө национал ирты шүлүп ирлашар.

Моюга Чаа чылдын оюн-тоглаанын ала-чыллар эгелээр. Соок-Прей малчын хөтөп, холунда кысты, өтүк, хоорго туткан көстүп келир, ол дөргө чаа-каныраалды, чөдөгө мыр-чоогун бибес көшкүн артыгкы ша-дык үенин көргүсөп хөдө-дир.

(«Чер ажылы» деп журналдан).

Чурттакчыларнын бажыларнын эжини бажылар болж хад-нын болж бодууттары калсаар. Байыраал чө-мийн солунга морьоса биле редканын хундү-лүг чөргө салырыкыл чы-ла-чөм салган, бир дашка аны ижиртип хундүдөр.

500-КҮ КУДА

РЕПОРТАЖ

— Бот-бодуунара мях силер бө?
— Ийе.
— Силерин өг-бүлө гудуп турарынын дугайында ала-иелер, дөргө-торөлчөр билер бө?
— Ийе.
— Борис Таштандинов биле Ачитаева Вера оларын армынгарында өөрүшкүгүн шүлүктөрү чай-мак берди.
Хамагты байдалынын акт бижидилгенин Кызыл хоорай бо-

розуун эргелекчи Антонина Степановна Тихонова чогуур докменталдыг додуррун оларда:
— Алдын куданын Улу Октябрьин 100 чылдыг эртерер мыажыла салгы—деп сонуурдадым.
— Ийе.
Удавас чаа чыл. Мындыг үеде бо диге аас-кежикти болуп турар анык кижилер ийелелер-ле турбай канчаар деп иштинде бо-дадым.

Ам бо шаптансезел Таштан-динов алаар Вера Ивановна Кызылдын медицина учулишенин башкысы. 25 томы. Борис ар-ропортта теснеткен турар. 26 тарамы. Бирозин дөдү, бирозин тускай ортурак ирлашкан.
Чуу дөргө өң, бижме өг-бүлө туварымын кайт өй-дүр.
Өлөктөгүнүн угайында хөргө-чөдөгү оола блага оон дүш-туурага тудуспулаан, ХБА-нын эргелекчиси.
— Бо болза ийелелик чылда Кызыла болж 500-кү баджа-жымышкын-дыр-диди.
Аныктар оюмга бердилер, Найыралдыг өбүлө тургустун-ганымны баджаан ол.
А. КОДУР-ООЛ.

ЧАА ЧЫЛДА ЧҮҮ БЛУРУЛ?
ЧАА ЧЫЛДЫН БАЛ-МАСКАРАДЫ декабрь 31, январь 1-ниң хунунга чедир хоорайын оң таламы эринде Культура бажыныга, декабрь 31, январь 1 хуннеинде Тыяның хөг-жүш-шин театрына, декабрь 31-де «Энергетик» деп Культура бажынын-га болур.
Эл БИЧИЛЕРГЕ «ЕЛНА-БАЙЫР-ЛАЛ» декабрь 31-де Пинер бажы-нынга болур, эгээр эртенгиниң 10 шакта.
«ХУРЕШ» (ТАДИОНГА ХООРАЙ-НЫҢ ИАТОГУН АЖЫДАРЫ) декабрь 31-ден январь 1-ниң хунунге чедир болур. Катон 1 шактан 17 шакка чедир ажылдар.
ДАРААЗЫНД ХААК БААЗАЛАРЫ АНЫЛДААР: Илтура парьында—10 шактан 18 шакка чедир. «Спар-так» эки-тураг нитилелинин база-зы—11 шактан 17 шакка чедир. Хөргөс дөдөгө база—10 шактан 16 шакка чедир.

НЕМӨД ДИЛ

(ЧЕЧЕН ЧУГАА)

Березкин оң сончө мчай болган. Лейтенант эң көргө, менн развед-кага ап корчур деп, Березкин оон дөргө бодан.

Политоралачкы кирер эжини чүгө кымыл пос-биле көжөгөшөн каан, оон чугаа дыңдалып турган. — Кым-биле чоруур бодан аадың? — деп, политоралачкы Седоус айтырган.

— Березкин-биле бээр мен—деп, лейтенант дөрт харылаан.

Индыг чугаа дыңдалааш, Павлик Березкин дөдирден берген. Оон чүрө шапкылаанып турган.

Березкин разведкитер өрөөниге кара маң-биле келген. Алмазотун чачында сайдынын уг-биле чүдүй дөңгөш, орун алаанда шооданын чиччөдөр берген.

— Чүү болду?—деп, Алмазот ай-тырган.

— Чоруур бодуу!—деп, Берез-кин алтырган.

— Кым-биле?
— Лейтенант-биле ийлаз.

Березкин автомат оюмдары дөк-каларын чорган кырычче то октап-кан. Чоруурунга бөлчө.

Иа аразында Ушанкин киреп кел-ген: — Оң ийи шапка чедир удур!—деп, Павлик дүжаган.

— Улаан хөдө чүд, эш лейте-нант?
— Дужаалды сайгарын чугаала-лаш, эш ефрейтор.

Березкин хөвн ужулаш, чорган иштинче хирт кылган.

— Ан халат кеткен ийи кижини барыны дүжөк карагында ирар бар чорган. Ултивалды ийла-мында мианалар чачылган. Немецтер эсерип каан мыкш.

Хундүр эрэн харын бөзөгөр доштары хөвөнгүн чүдүлгөрүн дис-китерин ара тыртып чораян. Ушан-кын соонда Павлик үнгөн бар

Александр БУРТЫНСКИЙ.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң 50 чылынга

чыман. Хөвн-ле даш таламы бээр мыкш сагылдырар. Чоога кежир кара арыг коргунуш көзүлгөн. Ынаар, өсөн иштинде, пүзөмөт бар, оң алдыкчы чымында, чаңгыс эес чалаас.

Ушанкин хөвнтен доктаай берген. Хажмында үрөй аттырган тапк карарган.

Танкыга амжытаалдыр Ушанкин олурду алган. Павлик база хөндүр-дүл келчөк, лейтенантын серге-жок үнүп дыңаан: — Дайынның пүзөмөдү солгайг таламыста болду ийи. Дөдирден-ринисте база болж чоруур бис. Ай-мыл чок чер.

Павлик карагында лейтенантын топтап көрчөп, коргар чүрөк чок кижэ-дир моонор деп бодан.

База калат шимчөк чорукчанар. Лейтенантын кичөөненин дың-даанында Березкин чүвенин ужу-рун билди каан: сорулган күсү-дөр кырында келген-дир бис.

Полюкту артылаарымыз дайынны алаактырып боолгаалык. Чамыда пүзөмөт тарбыдай бергенин Павлик билди кааш, черге ийишп кире берген. Ийи-ле бажы кире черде бичи онгунда боо уну карарган. Оон, дыл мыкш, кымыл чөмөшкү кы-заңаан. Шап ол өйдө Ушанкинни дүңк үнү дыңдалган!

— Эки көр! Камгала!
Ушанкин дүп-тура халааш, ондү-же шөмөш доон. Пүзөмөтү даяжы чөдө берген. Павлик ол-ла доран лейтенантын сончө халый бер-ген. Карангы оңу иштанде ийи кижэ мймакташкан чымын. Березкин өскө кижини сөзбөр бажым бөдө-хаара кускапкан, а Ушанкин не-мө солдаттыг аксиме нос дымын-каш, хөндир-биле хуады шапкан. Лейтенант ол аразында пүзөмөткө халым барган, оң дини каан оюмдары сымара сокпак, ийичке шывадкан.

Дөдир-дөстүн, чактымыкынар-нын дайындын агаар чарын чаш-тай берген мыкш болган. Павлик Березкин бөдүн хөвнзайне, камгала-ла чок амтан кылдыр сагынган.

— Паша, дүргө!
Ушанкин тугурган немөчтү соорткөш чорушкан. Фашетер олар-ны дөдир алтаралар оруун доза-да, боолап эгелсөн.

Лейтенант Ушанкин баштай «дыл-ды» үрелип танкыга чедирип алы-

бодан. Ыңчанган ийи-сөө тугур-ган немөчтү чүктөпкөш мчай бол-ганнар.

Дайын өзенин күдү хоонан турар берген. Ушанкин бөдөнчөн сымар шын, чүгүн окулунушак, харже шымчыл көзүп дүшкөн. Павлик бөм-бө чымын оңарже дейтенант биле немөчтү кинр сөөртүшкөн.

Березкин Ушанкинни топтап көргөн. Ол бир холу-биле чүрөөн ту-дун алган, аскындан хан төтүп чыккан.

— Эш лейтенант — деп, Павлик сымарган.

Ушанкин караан арай боорда км-артерип ашкан:
— Дүргө чор!
— Эш лейтенант! Иван Иванчы-н Орденнерим— кадаймыга ча-гаам. Чаңгыс уруумга, кадаймыга дуулап корчур — дөш, лейтенант эң сөөгү күжүн чыгган, каржы хө-рөстөң.— Далам! Сени мапан турар-лар.

Павлик разведкитер дүшкөн ий-ди чымыл додир берген, бижиткери чымыл додир берген, бижиткери чымыл додир берген.

көдирдөсөн.— Рус... Гитлер капуг, олгей! Мен — комрад, эш. Мен — ача, меңде уругтар хой...
— Ада кижэ мен деп, ада бажым соктава. Фашет, тур! Ш-иньел! — деп, Павлик хөрөстөң. Ыңчала-даа, немөч бүрүзү-ле фашет эес болгай деп иштанде боданган.

Павлик Березкин мөгүдөн немөч-ти онгардан үндүр илдиген. Чае октар чашкын-на. Кедек мапан чы-чан, немөчти сөөрткөн, үңөп чо-рушкан. Эң сөөгү күштү үндүрүп турган, «дылды» мыла-ла чедирер Березкинниң бодыла-ла ол.

Дайынның боолары шуут кедө-рөн. Чае остар ийиңдирдүр жүзү эргин тургулаан. Каран өлөш дээр аралында бир-ле чүрө Павликниң бодырычче өрүншөкчө деп болган соонда, оон солгай салкынны иш-ти чымыл кончур апарган. Березкин боданын четтигептиде, база бир иңгөк кычмы оон оң таламы этин чуда улданкан. Ортан салаалары чай-гаар-ла адмыр берген. Ефрейтордук караанта эдепдейлг эсирг-шокар тыркылар көстүп келтирлсөн.

Павлик бүтү-ле чүвени уттушкан. Ужуп эргип турган октар-даа аарышкылыг эес мыкш болган.

Павлик хөвнтен минни келчөш, теңек аарып чүдө деп, кышкырган:
— Чор, фашет! Сени чоортуп шы-даас-тыр мен! Чор, фашет, ара-тан, олурчучу! Мени олурчуп ка!

Павлик уганын ишкынмыкан.

Павлик Березкин минни келчөш, чогуу чүү болганын орта-ла билди чөдөп чыккан. Буттарын пичмедир дөргө, солгайтын аар-дан-биле ба-зырып каан мыкш болган. Оң хол-дун база орап туруп шарын каан.

Чүңү-даа мурунда Павлик орун баарында орган ординаржымы көрүп каан.
— Ага! — дөш, ординаржы дирин-де берген.— Угаанын шыкмылаан-на болузма, эш Березкин минни келген ишкыжым!
Павлик кадык холу-биле чөрга-нын өткөзсөн, оон гудуп экед чо-рраан «дылы» канчап барганмы айты-

329 449 РЕКЛАМНЫН АДРЕЗИ